

**IOAN POPOVICI-BANATEANUL –
REGIONAL FEATURES AND LITERARY INHERITANCE.
OVERTAKEN PATTERNS**

**REGIONAL ET EPIGONIQUE DANS L'ŒUVRE DE IOAN POPOVICI-
BANATEANUL EN SURMONTANT LES MATRICES**

**REGIONAL ȘI EPIGONIC IN OPERA LUI IOAN POPOVICI-
BĂNĂȚEANUL. DEPĂȘIREA ȘABLONULUI**

Delia BADEA

Academia Română, Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Timișoara,
Bulevardul Mihai Viteazul, nr. 24,
email: delia_badea@yahoo.com

Abstract

An authentic pioneer not only in Banat literature, but also in Romanian writing, Niță Popovici (as he was nicknamed by his friends) was the first who focused on urban literature. In an epoch marked by powerful energy, he wanted to show how interesting the urban beauty may be and how short-stories can convey it.

This study depicts the way in which (due to the cognomen Titu Maiorescu suggested) literary history emphasised either the regional facets in Popovici-Bănățeanul's stories or Mihai Eminescu's influence in his poetry. In this regard, the following survey tries to bring the writer's complex personality into attention and to carry out a real literary debate.

Résumé

Véritable pionnier dans la littérature du Banat et non seulement, non conformiste et idéaliste, Niță Popovici, comme l'appelaient ses amis, est notre premier auteur de littérature urbaine. À une époque animée par de grandes énergies ; il vient prouver l'inestimable potentiel de la ville dans la littérature.

Notre démarche dévoile comment, à partir du cognomen accordé par Maiorescu, l'histoire littéraire a établi un certain détournement des sens, en mettant l'accent sur le côté régional et épigonique de son œuvre.

A partir de ces réalités, l'article vise à mettre en évidence la personnalité complexe de l'écrivain, tout en affirmant la nécessité d'une juste réévaluation de son œuvre à l'intérieur du discours culturel roumain.

Rezumat

Veritabil deschizător de drumuri pentru literatura Banatului și nu numai, non conformist și idealist în viață, Niță Popovici, cum îi spuneau prietenii, a fost primul nostru autor de literatură urbană. Într-o epocă animată de mari energii, el vine să demonstreze, în premieră, cât de ofertant este orașul pentru literatură.

Articolul urmărește faptul cum, pornind de la cognomenul conferit de Maiorescu, istoria literară a stabilit în cazul lui Ioan Popovici - Bănățeanul o anume deturnare de sensuri, accentuând latura regională, în cazul prozei, respectiv epigonismul eminescian, în cazul poeziei sale. Pornind de la aceste constatări, lucrarea își propune să evidențieze personalitatea complexă a scriitorului și nevoia unei corecte reeașezări a operei autorului în interiorul discursului cultural românesc.

Keywords: regional instinct, literary inheritance, cultural discourse, autobiography

Mots clés: instinct régional, épigonisme, discours culturel, autobiographie

Cuvinte cheie: instinct regional, epigonism, discurs cultural, autobiografie

Imaginea scriitorului matur, deschizător de drumuri, întemeietor, aşadar, de tradiţie literară, s-a suprapus în cazul lugojeanului Ioan Popovici oarecum nefiresc figurii tânărului dispărut la doar 24 de ani. Non conformismul vieţii şi entuziasmul frenetic al tinereţii, episoadele de iubire romantică, societăţile de lectură secrete, examenele ratate sau petrecerile studenţeşti în sunetul cântecelor patriotice, cu greu pot fi înghesuite în matriţa clasicului prozator. „Există, în comentariul operei lui Ioan Popovici - Bănăţeanul – avertiza criticul Cornel Ungureanu –, o deturnare de sensuri care îi sperie pe cei care ar încerca să-i studieze opera” (Ungureanu, 2015, 155).

Cognomenul dobândit prin gestul botezului maiorescian a făcut din autor un scriitor al locului, al unui spaţiu bine delimitat, un regional. El, *Bănăţeanul*, trebuia să exprime o lume, o realitate concretă, să transmită acel *spiritus loci* recognoscibil bănăţeanului de ieri şi de azi. Şi a reuşit. Creându-i o identitate specifică, puternică, scrierile lui Popovici propun o veritabilă mitologie a unui spaţiu bine delimitat. Atelierele maistorilor cojocari, târgurile cu negoţ şi pline de forfotă, toate acele locuri emblematice pentru Lugojuul sfârşitului de veac devin, prin nuvelele sale, arhitoposurile unei lumi. Însă a făcut şi altceva. Într-o perioadă a conformismului literar (nu doar local!), a tradiţionalismului, Ioan Popovici scrie *Proză*. Surprinde colţuri de viaţă nu întotdeauna idilice şi, suflând uşor peste poleiala de poveste, el lasă să se ivească lumea. Cu bune şi cu rele. Banatul sfârşitului de secol XIX, cu târgurile gălăgioase, poveştile calfelor, scandalurile domestice şi dramele interioare, toate prind viaţă în nuvelele sale.

Pentru evoluţia artistică a unui (viitor) scriitor, întâlnirea cu marile personalităţi ale epocii este aproape întotdeauna determinantă. Două sunt, în cazul lui Ioan Popovici, personalităţile care îi vor marca destinul literar şi nu numai: Ioan Slavici, căruia scriitorul îi datorează ieşirea din anonim şi, mai târziu, Titu Maiorescu. Prezenţa tânărului scriitor bănăţean în paginile revistelor sibiene „Tribuna” şi, mai apoi, „Foaia ilustrată” a reprezentat fără doar şi poate o etapă necesară într-un obligatoriu proces de iniţiere artistică. Recunoaşterea posterităţii o datorează însă autorităţii criticului de direcţie.

Atunci când vine vorba despre talentul său scriitoricesc, Maiorescu îl numeşte o „rarissima avis”. Iar verdictele criticului de direcţie nu (prea) puteau fi puse la îndoială. Veritabil deschizător de drumuri pentru literatura Banatului şi nu numai, non conformist şi idealist în viaţă, Niţă Popovici, cum îi spuneau prietenii, a fost primul nostru autor de literatură urbană. Într-o epocă animată de mari energii, el vine să demonstreze, în premieră, cât de ofertant este oraşul pentru literatură. Lugojuul natal al scriitorului ni se dezvăluie ca un spaţiu polimorf, veritabil caleidoscop urban, populat de maistori şi calfe, în graniţele căruia coexistă solidar mizeria şi speranţa, bunătatea şi viclenia, iubirea şi moartea. Scrierile lui Ioan Popovici devin, din această perspectivă, o inedită monografie ficţională a unui oraş văzut din interior, prin ochii copilului şi ai copilăriei, spaţiu fantasmatic şi real deopotrivă, în evocarea căruia realismul atinge adesea cote naturaliste. Refuzând scriitura idilică, atrăgându-şi criticile conorăşenilor surprinşi nu întotdeauna în straiile „de duminică”, Popovici devine cel dintâi prozator bănăţean care „trăieşte ruptura, despărţirea de Gemeinschaft, distanţarea de sărbătorile locului” (Ungureanu, 2015, 156). Cu fiecare pagină scrisă, autorul reuşeşte să surprindă acea esenţă citadină care face dintr-un oraş un spaţiu literar. Lugojuul meseriaşilor de la sfârşitul secolului al XIX-lea devine personajul omniprezent al nuvelor, ajungând să contamineze viaţa lăuntrică a eroilor săi. Relaţia, reversibilă, funcţionează perfect şi în sens invers, de vreme ce nu arareori oraşul se încarcă cu dramele, poveştile şi trăirile personajelor. Literatura lugojeanului are în acest context meritul de a fi consacrat câteva toposuri esenţiale în epocă: târgul de duminică unde maistorii îşi deschid „şetrele” cu negoţ, biserica unde se adună

lugojenii la slujbă sau „lucrătorile” cojocarilor sunt astfel de locuri emblematice pentru Lugojul sfârșitului de secol XIX. Așa cum o spune chiar personajul principal al uneia dintre nuvele, povestirile sale sunt despre „câte vede și aude omul pe la târguri”. Aflăm din paginile de proză că breslele au fiecare regulile lor bine stabilite și nici la târguri nu se „mestecă” între ei, căci: „cojocarii sunt prea filozofi, prea nu știu cum, opincarii mâini sparte și cu peri pe limbă și-așa ne dezbinăm de ei, noi la un birt, căldărarii la altul și toți ne avem birturile noastre, oriunde ar fi târg, la Făget, la Zam, la Dobra, în tot locul știm unde să ne oprim” (*De la târg*). Lumea zugrăvită este cu atât mai veridică cu cât este o lume surprinsă din interior. Inevitabil, nuvelele nu sunt străine nici de anumite elemente autobiografice, zugrăvind, cu inserții naturaliste, o copilărie marcată de sărăcie, neajunsuri și boală, populată cu figuri vulgare și brutale de oameni căzuți în patima viciului. La fel cum în versurile lugojeanului freamătă, sfios, o întreagă lume care se cere (re)descoperită. Căci astăzi încă, pe umerii prea puțin cunoscutului poet apasă greu mantaua epigonismului eminescian. Versuri precum:

„Luceferilor eu mă plâng
Și mândrei – surori
Să mi te-arate dacă ești
Ascunsă în dalbe zori (...)”
(Și astăzi...)

au făcut să curgă destulă cerneală pe tema eminescianismului său. Într-o perioadă animată de mari energii, la o vârstă a freneziei și a iubirilor, epigonismul tânărului contemporan cu Eminescu ar trebui mai degrabă citit în cheia fireshoului și integrat unui fenomen deloc singular în epocă. Cu atât mai apreciabil în cazul lui Popovici, cu cât tânărul lugojean venea de „dincoace” de munți. Trăitor în Imperiu, datele existenței sale includeau un cu totul alt tip de cultură, o structură și o sensibilitate mergând mai degrabă spre versurile lui Heine, după cum just remarcase și Ilarie Chendi: „Amorul nu-i este acest „lung prilej de durere”, ci „un basm al dorului, ce s-a tot spus din vremi păgâne”” (Chendi, 1900, 72). Comparându-i versurile de debut cu cele ale poetului național, criticul conchide: „Este între ei doi o deosebire de temperament și de putere de creație, ca între Prometeu și Orfeu” (Chendi, 1900, 72). Opțiunea eminescianismului era, așadar, în cazul tânărului lugojean, una pe deplin asumată. „O recunosc – va afirma scriitorul mai târziu – am gustat prea mult din Eminescu”, o dragoste ce-i fusese insuflată încă de pe băncile școlii, dacă ținem cont de faptul că la Caransebeș îl are dascăl pe Vasile Goldiș. Lirismul expresiv, melancolia și scepticismul eminescian găseau însă un teren propice în sensibilitatea talentatului licean, el însuși măcinat, la o vârstă fragedă, de o necruțătoare boală de plămâni. Tristețea și sărăcia care îi însoțesc adolescența îl predispun către o poezie funebră, în care amenințarea morții e mereu prezentă:

„Un lițoliu de zăpadă așternut e pe pământ
Ca și giulgiu - ntins pe trupul celui săvârșit din viață
Geru-i mare și pe ape înflorit-au flori de gheață
Iar prin aer corbii negri se rotează-n aspru vânt”.
(Zi de iarnă).

Odată cu versurile publicate în „Convorbiri...”, Popovici se va desprinde treptat de influența eminesciană, păstrând doar anumite imagini și teme afine temperamentului său sensibil. Păstrând așadar forma, dornic a-i oferi trăiri și simțăminte proprii. Privită cu seninătate, fără a fi neapărat rigid fixată într-o formulă literară, poezia sa freamătă de viață, trăindu-și, sfiișios, timpul.

În proză ca și în versuri, un anume instinct autobiografic evident în scrierile lugojeanului își găsește justificarea într-o biografie marcată de dezrădăcinări, excluderi, înstrăinări și strivită mult pre brutal la o vârstă când tânărul abia se despărțea de copilărie. Salvarea prin scris, atunci când timpul nu mai avea răbdare, vine să justifice în cazul lui Popovici fervoarea cu care abordează o varietate de genuri și specii literare. Căci în scurtul și tragicul său destin, scriitorul lugojean a

adunat o operă impresionantă: nuvele, poezii, poveşti versificate, poezii în proză, epigrame, traduceri, folclor, studii şi articole – mare parte rămase până nu demult răsfirate în paginile revistelor vremii¹.

Bibliografie

- BADEA, Delia, *Ioan Popovici –Bănăţeanul, Scrieri*, vol. I, *Proza, Prefaţă* de Crişu Dascălu, Timişoara, Editura David Press-Print, 2016; vol. II, *Varia*, Timişoara, Editura David Press-Print, 2017.
- CHENDI, Ilarie, *Zece ani de mişcare literară în Transilvania 1890-1900*, Oradea Mare, Tipografia I. Lang, 1900.
- MAIORESCU, Titu, *Ioan Popovici Bănăţeanul*, în „Convorbiri literare”, XIX, 1895, nr.10.
- MĂNUCĂ, Dan, *Câteva precizări în legătură cu Ion Popovici-Bănăţeanul şi Junimea*, „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, Tom XXIV, 1973, p. 141-150.
- TOPLICEANU, Traian, *Viaţa şi opera lui Ioan Popovici - Bănăţeanul*, Caransebeş, Tipografia Diecezană, 1930
- TOROUŢIU I. E., CARDAŞ, Gh., *Studii şi documente literare*, I, *Junimea*, Bucureşti, 1931, p. 81 – 82, 83 – 85, V, Bucureşti, Institutul de Arte grafice Bucovina, 1934, p. 51 – 54.
- UNGUREANU, Cornel, *Literatura Banatului. Istorie, personalităţi, contexte*, Timişoara, Editura Brumar, 2015.
- VATAMANIUC, D., *I. Popovici-Bănăţeanul* [monografie], ediţia I, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959; ediţia a II-a, revăzută, Timişoara, Editura Brumar, 2005.

¹ O primă ediţie critică completă a operei lui Ioan Popovici Bănăţeanul, realizată în 2 volume, a văzut lumina tiparului abia în anii 2016-2017 (v. *Ioan Popovici –Bănăţeanul, Scrieri*, Timişoara, Editura David Press-Print, 2016 -2017).